

Anmeldelser

Roy Sellars

Kierkegaards ironier

Jacob Bøggild: *Ironiens tænker, tænkningens ironi: Kierkegaard læst retorisk*, Kbh. 2002 (Museum Tusulanum).

Hvor, hvordan og ikke mindst hvorfor skulle man begynde at læse Kierkegaard? Er det en fornøjelse, en pinefuld opgave, eller bare et unødvendigt, ikke relevant tilbud som regeringens sparekniv gerne må skære bort fra det danske uddannelsessystem? Magtfulde myter om Kierkegaard og hans forfatterskab i Danmark gør det ikke lettere at sætte rigtigt pris på denne fremragende danske eksportvare som læserne i udlandet river fra hyldeerne. Jeg skriver disse linjer d. 11. november 2005, hvilket er 150 årsdagen for Kierkegaards død. Danmarks største forfatter kan næppe forvente, at blive hyldet af Tina Turner, men det er alligevel rart at se i aviserne, at denne årsdag trods alt får lidt opmærksomhed i hans hjemland, takket være Kierkegaard Selskabet men også hin enkelte i sine mange udgaver.

Reaktioner på og læsninger af Kierkegaard har været og er stadig så vidt forskellige, at man kan komme i tvivl om, hvorvidt de handler om den samme forfatter. Det er godt sådan. Det duer til gengæld ikke, at bruge Kierkegaard til et bestemt formål (selv om formålet hedder kristendommen)

uden at stifte nøjagtigt bekendtskab med hans tekster i al deres enkeltheder, vittigheder, og selvmodsigelser. Det duer heller ikke, at reducere læsningen af teksterne til et slagsmål om biografisk fodnoter og videnskabelig-personlig redelighed eller mangel derpå. Læsere af danske aviser de seneste år, og især siden juni 2004, kunne sagtens få det indtryk, at Kierkegaard-forskning handler om at tage versioner eller visioner af Kierkegaards eget liv som udgangspunkt for karaktermord og skadefryd.¹ Mudderkastning er sjovt nok, og *The Kierkegaard Show* kunne være ganske rentabel i nutidens oplevelsesøkonomi; men underholdningsværdien ved at læse Kierkegaard er selvsagt anderledes.

Der sker faktisk meget i dansk Kierkegaard-forskning i øjeblikket. Først og fremmest udkommer den tekstkritiske udgave (den allerførste) af hele forfatterskabet fra Søren Kierkegaard Forskningscenteret i København (55 bind, 1997-). Udgivelsen er dog prismæssigt uden for de fleste almindelige danske læsers rækkevidde, og mange lider af en vis Kierkegaard-skræk som holder dem væk fra teksterne alligevel. Hvad Søren gør man så? Heldigvis eksisterer der jo en hel række bøger om Kierkegaard på dansk som enhver interesseret læser kan benytte sig af for at komme tættere på læsningen af Kierkegaard.

Ironiens tænker, tænkningens ironi: Kierkegaard læst retorisk, af Jacob Bøggild, og altså med fokus på ironiens rolle hos Kierkegaard, ligner dog umiddelbart ikke en sådan introduce-

rende tekst; den ser alt for krævende og overspecialiseret ud. Men som man lærer fra Kierkegaard, og i øvrigt fra Bøggild, fænomenet (det som ser ud som et eller andet) er ikke ens med sig selv – dvs. at fænomenet er ironisk. Uden ironi kommer man bare ikke videre. Hvis man plejer, at have tillid til fænomenet og at kræve entydige forskningsresultater og umiddelbar relevans, så er Kierkegaard, og dermed Bøggild, i høj grad uforståelig og irriterende. Hvis man til gengæld tager sig lidt tid og er parat til at læse både baglæns og forlæns, med sans for ironi og humor, så fungerer Bøggilds bog udmærket som indledning. Bogen er nemlig en bremse – som Kierkegaards Sokrates, og som Kierkegaard selv (p. 139) – imod omverdenens hastværk. *Festina lente*: med Kierkegaard, og med Bøggild, er man simpelthen nødt til at læse langsomt.

Vi begynder med ironi. Det vil sige, at bogen historisk set begynder med Kierkegaards disputats *Om Begrebet Ironi, med stadigt Hensyn til Sokrates*.² Det vil også sige, at det er svært at fremstille eller genkende en teori om ironiens væren, fordi ironi hos Kierkegaard står så tæt på vores væren; vi er faktisk (i) ironi. Som Heidegger skriver om den ironiske ontologi af *Dasein*: »Das Dasein ist zwar ontisch nicht nur nahe oder gar das nächste – wir *sind* es sogar je selbst. Trotzdem oder gerade deshalb ist es ontologisch das Fernste.«³ Bøggild viser – altid via nærlæsning – at Kierkegaards ironibegreb er langt fra ligefremt, disputatsens titel og dens

forskellige definitioner til trods. Derimod spiller Kierkegaard med disputatsens genre og ved at anskueliggøre eller dramatisere ironien performativt (pp. 58, 60, 62). Kierkegaards ontologi for ironien er selv ironisk. Det er ganske muligt, endog nødvendigt, at begrebsliggøre ironi, men hos Kierkegaard får man samtidigt en langt mere radikal *erfaring* af ironi som »i bund og grund den manglende grund – et vilkår« (p. 88).

Undertitlen af Bøggilds bog understreger den retoriske dimension af hans læsning, dvs. hans fokus på de performative aspekter af Kierkegaards forfatterskab som gør det umuligt at reducere 'Kierkegaard' til et bestemt budskab eller til biografi (pp. 12-13, 69, 104-05). Undertitlen henviser også til undertitlen af en af Joakim Garffs bøger om Kierkegaard. Garff beskriver sin fremgangsmåde, i denne sammenhæng lignende Bøggilds, sådan: »Og skal jeg angive min 'metode', må den bestå i læsningens dekonstruktive praksis, for så vidt som en læsning *af* Kierkegaard *med* Kierkegaard *mod* Kierkegaard. . . .«⁴ Hos Bøggild lærer man om både Jacques Derridas og Paul de Mans læsninger af Kierkegaard, og man kunne ønske mere herom; det viser sig, at Kierkegaard spiller en stor rolle i tekststopfættelserne hos begge.

Bøggild begrænser sig ikke til ironien, for ironi begrænser sig heller ikke. Vi fortsætter med marginaliteten som både tema og figur (p. 92); marginalitet som tema bliver snart ironisk, da tematiseringen deraf selv

marginaliserer sit eget objekt som figur. Et af de mest interessante kapitler i bogen hedder (med henvisning til Hegel) »Kvindens evige ironi«. Det ser ud som om Kierkegaard fastholder en klichéagtigt kvindehad, og Bøggild forsøger ikke at skjule fænomenet – tværtimod; men fænomenet er ikke hele historien. Det handler egentlig om ironiske roller, om masker (p. 113), deriblandt Kierkegaard som kvinde (pp. 109-10), og om afmagts magt i Kierkegaards forfatterskab (pp. 116-17). Det kvindelige – sammenlignet med sproget og i særdeleshed med tropen metonymi – stiller sig ikke til rådighed for dialektisk beherskelse, men hjemsøger den snarere. Filosofi, især den hegelske, bliver forført af deres andet (pp. 123-25). Marginalitet virker også stærkt i en teologisk kontekst, i forbindelse med martyriet som igen handler om afmagts ironiske magt (p. 140).

Bogens kortere 3. og 4. del undersøger henholdsvis reversibilitet og Kierkegaards *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*. Bøggilds detaljerede analyser af kiasmen, figuren for reversibilitet (pp. 157, 181, 186), anbefales som eksempel på, hvordan retoriske troper og figurer ikke kun illustrerer men også konstruerer Kierkegaards skrifter. *Synspunktet* ser ud som et forsøg på at forklare hvordan man skulle læse forfatterskabet i det hele taget (p. 199); men 'Kierkegaard' selv bliver en forsvindende eller fraværende størrelse (p. 201). Kiasmen som »urocenter« (p. 230) spiller en stor rolle i denne analyse, og

den potentielle dæmoni – f. eks. en forveksling af skriften med idealiteten – uddrives ikke (p. 212). Til sidst får vi Kierkegaards skrifter fremført som højst tvetydige gaver, indeholdende en del ånd men også en del andethed: en ubestemt rest (pp. 229-33). Læserens opgave er dermed lige begyndt. Bogen under anmeldelse er en opfordring til at læse Kierkegaard med *Om Begrebet Ironi* som udgangspunkt, og dermed en gave, som enhver læser burde være taknemmelig for.

- 1 Bjørn Bredal giver et kort overblik i: »Kritikerne: Smak«, in *Politiken* 28. august 2005, 2. sektion, p. 7.
- 2 Red. Niels Jørgen Cappelørn et al., *Skrifter 1*, Kbh. 1997 [1841], pp. 59-357. Bøggild bruger dog den ældre udgave af disputatsen, idet hans bog blev afsluttet lige før udgivelsen af den nye udgave (jf. p. 237, n. 1 til forordet og n. 3 til kap. 1). Heldigvis, for ikke at være helt i skoven med sidetallene, forefindes en samlet sidekonkordans for Kierkegaards skrifter på nettet: <http://www.sk.ku.dk/konkord/>. Uheldigvis var de mange år imellem afslutningen og udgivelsen af bogen under anmeldelse åbenbart ikke tilstrækkelige for forlaget til at rette de små trykfejl som forefindes i den.
- 3 Martin Heidegger: *Sein und Zeit*, 7. Auflage, Tübingen 1953 [1927], p. 15.
- 4 Joakim Garff: »Den Søvnløse«: *Kierkegaard læst æstetisk/biografisk*, Kbh. 1995, p. 11.

Roy Sellars, D. Phil. i engelsk fra Oxford University, lektor i engelsk

ved Syddansk Universitet, Kolding; i 2005-06, forskningsophold ved The Kierkegaard Library, St. Olaf College, Northfield, MN. Har sammen med Graham Allen redigeret: *Figures of Bloom: The Salt Companion to Harold Bloom* (udkommer 2006), og redigerer, sammen med Per Krogh Hansen: *Glossing Glas*.

Frands Mortensen

Hovedværk om dansk TV-drama

Gunhild Agger: *Dansk tv-drama. Arvesølv og underholdning*. Kbh. 2005 (Forlaget Samfundslitteratur) (Disputats).

Gunhild Aggers disputats på 764 sider om danskproduceret tv-drama for voksne vil uden tvivl blive stående som et af hovedværkerne i dansk medievidenskab. Den opsamler mange års arbejde i en imponerende helhed, der strækker sig fra minutvise analyser af enkeltscener i et tv-drama over gode overbliksskabende fremstillinger af de lange linjer i udviklingen af dansk tv-drama siden starten i 1951 til en uhyre omfattende kvantitativ dokumentation af programmer, udsendt i perioden 1986-1997 på DR og TV 2.

Bogen har fem dele. I første del fremlægges det teoretiske grundlag, der har to hjørnestene: Dels forestillingen om tv-mediet som bidrager til opretholdelse og skabelse af national identitet, dels teorier om

genrebegrebet, der senere anvendes overbevisende som redskab til at holde styr på udviklingen af de mange enkeltprogrammer. GA opsamler her sine tidligere offentliggjorte tanker i en teori om, at en essentialistisk og relationel position til genren ikke udgør alternativer, men at de derimod er komplementære og herved muliggør både en analyse af en genres historiske bestanddele og dens teoretiske grundtyper.

Bogens tilgangsvinkel er historisk – medievidenskab er en historisk disciplin – og derfor er afgrænsning eller periodisering naturligvis centralt. GA inddeler dansk tv i tre perioder. 1951-1964 er etableringsperiodens tv med etablering af original dansk tv-dramatik. 1964-1988 er den klassiske public service-periodes tv med udvikling af original dansk tv-dramatik i enkeltspil og serier. Og endelig er 1988-1997 konkurrenceperiodens tv med serialisering af dansk tv-dramatik.

Der kan næppe indvendes meget imod inddelingen af de to første perioder, men det er mere tvivlsomt, om den tredje kan afsluttes i 1997. GA argumenterer med, at »fra 1996 var der sket en støt udvidelse i mulighederne for at se fjernsyn gennem oprettelse af flere kanaler« (p. 165). Det er rigtigt, at public service-tv i Danmark fik en ny kanal i august 1996 (DR2), medens TV3 allerede i 1995 havde startet ZTV og TV6. DK4 begyndte i kablerne i 1994. Med TV3's med omdannelse til dansk kanal i oktober 1990 åbnedes en kommerciel konkurrence i forhold til TV 2 reklame-